

Суннатов Воҳид Тошмуродович,

Тошкент давлат юридик университети
Жиноят ҳуқуқи ва криминология
кафедраси ўқитувчиси
E-mail: sunnatovv@mail.ru



<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-2-10>

МАНСАБ СОХТАКОРЛИГИ ЖИНОЯТИ ОБЪЕКТИНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Аннотация: мазкур мақолада мансаб сохтакорлиги жиноятининг объекти ва унинг белгилари, уларнинг ўзига хос жиноят-ҳуқуқий жиҳатлари, хусусан, уларнинг жиноят қонунчилигида назарда тутилиши, шунингдек, мазкур жиноятлар белгиланган нормалардаги "жиддий зиён" тушунчасининг аниқ талқини йўқлиги кўплаб саволларни келтириб чиқараётганлиги шундан келиб чиқиб, мансаб сохтакорлиги жиноятининг аниқ доираси ва профилактикаси масалаларини аниқлаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: мансаб сохтакорлиги, жиноят объекти, мансабдорлик жиноятлари, "жиддий зиён", профилактика масалалари, давлат ҳокимияти, бошқарув органлари.

Суннатов Воҳид Тошмуродович,

Преподаватель кафедры Уголовное право
и криминология Ташкентского
государственного юридического университета
E-mail: sunnatovv@mail.ru

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБЪЕКТА ДОЛЖНОСТНОГО ПОДЛОГА

Аннотация: В данной статье рассматриваются объект и признаки должностного подлога, их характерные уголовно-правовые аспекты, в частности, их наличие в уголовном законодательстве, а также проблемы, возникающие в связи с отсутствием точного определения понятия "существенный вред" в соответствующих нормах, в связи с чем разработаны рекомендации по разрешению вопросов профилактики и разграничению сферы преступления в виде должностного подлога.

Ключевые слова: должностной подлог, объект преступления, должностные преступления, существенный вред, вопросы профилактики, государственная власть, органы управления.

Sunnatov Vohid Toshmurodovich,

Teacher of Department of Criminal Law
and Criminology of the Tashkent
State University of Law
E-mail: sunnatovv@mail.ru

CRIMINAL LEGAL ASPECTS OF OBJECT OF FORGERY

Annotation: this article illustrates the objective side of the forgery and its criminal legal significances, including which are specified in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. For example, the meaning of "in significant damage" is not given the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan. That is why there are some problems in this field. In addition, proposals and recommendations for further improvement of the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan.

Key words: forgery, objective side of the crime, forgery crimes, in significant damage, prevention issues, government authority.

For citation: Sunnatov Vohid Toshmurodovich. CRIMINAL LEGAL ASPECTS OF OBJECT OF FORGERY. Journal of Law Research. 2019, 2 vol., issue 1, pp. 79-86

Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш мақсадида истиқболли дастурлар орқали изчил ва босқичма-босқич суд-ҳуқуқ ислоҳотлари амалга оширилаётган бугунги кунда, қонун устуворлигини таъминлаш, шахс ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини мустаҳкамлашга асосий эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримов таъкидлаганидек, "Бугунги босқичдаги энг муҳим йўналишларидан бири бу - қонун устуворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган суд-ҳуқуқ тизимини изчил демократлаштириш ва либераллаштиришдан иборат"[1].

Хусусан, 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тасдиқланганлиги ҳамда унинг иккинчи йўналиши "Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари[2]" деб номланиши бугунги кунда жамиятда жиноятчилик, коррупция ва мансабдорлик жиноятларининг олдини олиш ва уларнинг содир этиш даражасини камайтириш, шунингдек мазкур соҳада жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш, коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва коррупцияга қарши курашиш тадбирларининг самарадорлигини оширишда асосий дастуриламал десак асло бўлмайди.

Шу билан бирга, мансабдорлик жиноятлари доирасини аниқ белгилаб олиш, уларнинг белгилари, мазкур турдаги жиноятларни квалификация қилиш ва профилактикасини янада такомиллаштириш масалалари ҳозирги кунда долзарб аҳамиятга эга. Чунки мансабдорлик жиноятлари тушунчаси ва доираси ҳозирги вақтда ҳам назарий-олимлар, ҳам ҳуқуқни қўллаш соҳасида фаолият кўрсатувчи мутахассислар ўртасида кўпба мунозараларга сабаб бўлмоқда. Мазкур соҳа вакилларининг таъкидлашича, мансабдорлик жиноятлари мансабдор шахс ўзига берилган ҳокимият ва мансаб ваколатларидан фойдаланган ҳолда ёки мажбуриятларини қасдан бузиб бажариши натижасида давлат, жамоат манфаатларига ёхуд фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларига кўп миқдорда зарар ёки жиддий зиён етказилишига сабаб бўладиган қилмишдир[3].

Шу жиҳатдан олиб қараганда, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг айнан қайси моддаларида назарда тутилган жиноятлар мансабдорлик жиноятлари сифатида эътироф этилиши, мазкур жиноятларнинг олдини олиш чора-тадбирлари қай даражада ташкил этилганлиги, шунингдек, мазкур жиноятлар белгиланган нормалардаги "жиддий зиён" тушунчасининг аниқ талқини йўқлиги

кўплаб саволларни келтириб чиқармоқда. Шундан келиб чиқиб, мансаб сохтакорлиги жинояти тушунчаси, ушбу жиноятларнинг аниқ доираси ва профилактикаси масалаларини аниқлаштириш зарурияти вужудга келади.

Ўзбекистон Республикасида жиноятчиликка, хусусан мансабдорлик жиноятлари содир этилишига қарши кураш нечоғлик кескин олиб борилишига қарамай, ташқи омилларнинг жиноятчиликка таъсир ўтказиши, эркин бозор муносабатларининг ривожланиши янги турдаги жиноятчиликнинг вужудга келишига, мансаб сохтакорлиги жинояти тобора кўпайиб боришига сабаб бўлмоқда. Шу жиҳатдан, мазкур институтни янада такомиллаштириш, мавжуд муаммоларни бартараф этиш, бунда профилактика чораларини тизимли ишлаб чиқиб, йўлга қўйиш ва амалиётга жорий этиш долзарб аҳамият касб этади.

Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, "Ваколат доирасидан четга чиқиб, барча соҳаларга аралашиб, Ватан ва халқ манфаати бир четда қолиб, ўз манфаати йўлида "идора" номини рўқач қилиш даври ўтди. Яъни, энди биронта фуқаро қалбаки далиллар, туҳмат ва бўҳтонлар асосида жавобгарликка тортилмаслиги шарт[4]".

Юқоридаги масалаларнинг ечимини топиш аввало, қонун ҳужжатларини таҳлил қилиш, уларга тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритишни ва бу орқали мансабдорлик жиноятлари доирасига аниқлик киритиш, мазкур жиноятларни квалификация қилиш, уларнинг профилактикасида аниқ чоралар тизимини белгилаб, уларни янада кенгайтириш ва янада мустаҳкамлашни талаб қилади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2-моддасига биноан "Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар", дейилади. Асосий қонуннинг бу талаблари давлат ҳокимияти, давлат хизмати ва маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органларининг фаолият механизмларида ёки уларнинг соҳаларида мансабдор шахсларнинг масъулиятини оширади, давлат аппаратининг фуқаролар олдидаги мажбуриятларини белгилаб беради. Давлат аппарати тизимида мансаб сохтакорлиги, суиистеъмолчилиги, порахўрлик ёки уюшган жиноятчиликнинг ижтимоий хавфлилиги айнан шу тизим бузилишига ёки зарарланишига сабаб бўлади. Давлатнинг сиёсий иқтисодий ҳуқуқий тизимига путур етказди. Мансаб сохтакорлиги жиноятини мансабдорлик жиноятларисиз тасаввур этиб бўлмайди. Мансаб суиистеъмолчилиги мансаб сохтакорлигининг умумий таркиби бўлиб ҳисобланади.

Мансабдорлик жиноятлари ҳокимият ва бошқарув органларининг фаолият тартибига қарши жиноятлар - бу давлат ва маҳаллий ҳокимият ҳамда бошқарув органлари, шунингдек, мулкчилик шаклидан қатъий назар, корхона, муассаса ва ташкилотлар органларининг нормал, қонун билан тартибга солинган фаолиятига таъсир кўрсатувчи, муайян ҳокимият ва бошқаруворганларининг мансабдор шахслари томонидан ўзларининг ваколатларидан фойдаланган ҳолда, шунингдек, махсус топшириқ (ваколат) бўйича бошқарув функциясини амалга оширувчи шахслар томонидан содир этилган хатти-ҳаракатдир[5].

Бу борада нафақат мансабдорлик жиноятларининг алоҳида турларининг асосий қонуниятларини ўрганиш, балки уларнинг умумий жиноятчиликдаги ўрнини ўрганиш, бошқарув тизимига нисбатан хусусиятларини, уларнинг ривожланиш йўллари ва йўналишларини ўрганиш фақат илмий тадқиқ этиш орқалигина амалга оширилиши мумкин. Мансаб сохтакорлиги жиноятларининг оғоҳлантириш ва

олдини олишнинг самарали усуллари аниқлаш имконини яратади, ижтимоий таъсир чораларини аниқлашга имкон яратади.

Бизга маълумки, ижтимоий хавфли қилмишнинг жиноийлигини аниқлаш, яъни уни криминализация қилиш воситаси фақат жиноят таркиби ҳисобланади. Жиноят таркиби эса, жиноятнинг объектив ва субъектив белгилари йигиндисидан иборатдир. Объектив белгилар деганда, жиноят таркибининг объекти ва объектив томони тушунилади.

Жиноят объекти - бу жиноий тажовуз қаратилган ва ана шу тажовуз орқали унга зарар етказилиши мумкин бўлган Жиноят кодекси билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатлардир[6].

Дарҳақиқат, жиноят ҳуқуқи назариясида мансабдорлик жиноятларининг ягона умумий обектага эга эканлиги, яъни давлат тузилишига мувофиқ бўлган давлат аппаратининг нормал фаолияти деб белгиланган. Мансаб сохтакорлиги жиноятининг таъкидлаб ўтилган ҳуқуқий хусусиятлари унинг махсус ва бевосита объектларини аниқлаш имкониятини яратади. Аксарият ҳуқуқшунос олимлар мансабдорлик жиноятларининг махсус объекти деганда ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларини, яъни халқ хўжалиги, маданият, кадрлар тайёрлаш, жамоат тартибини таъминлаш ва бошқалардан иборат соҳаларни қамраб олувчи давлат ёки жамоат аппаратининг нормал фаолиятдан келиб чиқадиган ижтимоий муносабатлар ташкил этади, деб ҳисоблайдилар[7].

Мансаб сохтакорлиги жиноятининг объектини аниқлаш назарий ва амалий аҳамиятга эга. Объектини тўғри аниқлаш: а) бу турдаги жиноятларни ўзига ўхшаш жиноят қонунларини ажратиб олишга; б) мансабдор шахс томонидан содир этилган жиноятнинг тўғри квалификация қилишни таъминлаб беради; в) содир қилинган ижтимоий хавфли ҳаракат даражасига қараб жазо миқдорини аниқлаш; г) бу жиноятнинг келиб чиқишига сабаб бўладиган ҳолатларнинг олдини олиш чораларини белгилаб олиш имкониятини яратади. Жиноят объекти муаммоларига жиноят ҳуқуқи назариясида катта аҳамият берилган.

Жамиятда ижтимоий муносабатлар маълумки, турли хил ижтимоий қимматликлари билан, ҳаётий қадр қиммати, маънавий бойлиги ва моддий аҳволи, меҳнат ёки бошқа ютуқлари билан ўлчанади. Худди шундай ижтимоий муносабатларга ёхуд икки объектлик деб ном олган ёки ундан ортиқ ижтимоий муносабатларга қаратилиши мумкин. Бундай ҳолатларда алоҳида ижтимоий муносабатларнинг сифат ёки миқдор кўрсаткичлари жиноятларда турлича бўлади.

Ижтимоий муносабатларга етказиладиган зарарнинг ижтимоий хавфлиги бир хилда бўлавермайди. Бундай жиноят таркибининг хусусиятларини белгилаб бериш билан, бундай ҳолатлар ЖК махсус қисмининг йуналишини белгилашда қийинчиликлар туғдиради, жиноятларни квалификация қилишда мураккаб вазиятларни вужудга келтиради[8]. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, қонуншунослик жамиятда ўрнашиб қолган қондаларга биноан, ижтимоий муносабатларнинг қимматлигидан келиб чиқиб содир этилган жиноят қонунини ЖКнинг у ёки бу бўлимига тегишли эканлигини белгилайди.

Давлат аппарати негизда мужассамлашадиган ижтимоий муносабатларга етказиладиган зарар мансаб сохтакорлиги мансабдор шахснинг фаолият соҳасинда намоён бўлади. Ўрганиб чиқилган жиноий ишларнинг аксариятида мансаб сохтакорлиги жинояти таркибининг зарурий белгиси сифатида бу белгилар таъкидлаб ўтилади.

Бу жараёнда ҳокимият бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг манфаатларини жинной тажовузлардан муҳофаза қилиш жиноятчиликка қарши курашнинг устувор вазифаларидан бири сифатида баҳоланади. Зеро, ҳокимият бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг манфаатларини жинной тажовузлардан ҳимоя қилиш давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш сиёсатини самарали амалга оширишнинг муқаррар шартидир. Шу жиҳатдан қараганда, ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг нормал фаолият юритишини таъминловчи ижтимоий муносабатларни жинной тажовузлардан ҳимоя қилиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади[9].

Жиноят бевосита объекти давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг нормал фаолият юритиши доирасида келиб чиқадиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади.

Кўшимча бевосита объект сифатида фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашга қаратилган ижтимоий муносабатлар. Мансаб сохтакорлигининг предмети расмий ҳужжатлардир[10].

Мансаб сохтакорлиги жинояти махсус объекти таърифида давлат ёки жамоат бошқарувининг нормал фаолияти бу жиноятнинг асосини ташкил этилиши таъкидлаб ўтилади. Шунга мувофиқ аппарат тушунчасини аниқлаб олиш лозим. Биринчидан давлатнинг сиёсат соҳасида, иқтисод ва маданият соҳаларида бошқарувчилик фаолияти даражасини ва чегарасини аниқлаб олиш учун; иккинчидан, давлат бошқарувини ифодаловчи органлар рўйхатини аниқлаб олиш учун; давлат аппаратининг нормал фаолиятини белгиловчи мансабдор шахсларнинг фаолият доирасини белгилаб олиш учун лозим. Давлат ва ҳуқуқ назариясида давлат бошқаруви тушунчаси деярли кенг ўрганиб чиқилган, унда давлат механизмини ташкил қилувчи барча органлар таъкидлаб ўтилади. Буларга халқ депутатларнинг Олий Мажлис ва маҳаллий кенгашлари, Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси ва ҳокимият ижроия Маҳкамалари, маҳаллий назорат органлари, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш қўмиталари ва ҳоказоларни киритиш мумкин.

Бу жиноятнинг объекти бўлиб давлат бошқарувининг маълум йўналишини ифодаловчи жамоат ташкилотларининг нормал фаолиятлари ҳам бўлиши мумкин. Буларга ҳокимият органлари томонидан ташкил этилган жамоа ҳўжаликлари, ўзини ўзи бошқаришга асосланган маҳалла кенгашлари Республика ва вилоят ҳамда, шаҳар миқёсида қасаба уюшмалари қўмиталари қабилари киритилади. Бундай ташкилотларнинг давлат бошқарувининг нормал фаолияти юзасидан, аввало давлат ижроия ва бошқарув негизини амалга оширишлиги, мулкнинг умумийлик хусусиятларини белгилаб беради. Бундай ташкилотлар тизимига давлат буюртмалари асосида фаолият олиб борувчи давлат маблағи ҳисобига иш юритувчи ташкилотлар ҳам киритилиши лозим.

Жамоат ташкилотлари турларига яна партия ёки ёшлар ташкилотлари, маърифий-маданий бирлашмалар, илмий ишлаб чиқариш ташкилотлари ва бошқалар киритилади.

Суд амалиётида жамоат ташкилотларининг мансабдор шахсларини ҳам мансабдорлик жиноятлари билан квалификация қилинади. Юқоридаги санаб ўтилган ташкилотлар давлат бошқаруви негизи билан халқнинг боғловчи асоси бўлиб ҳисобланади. Жамоат ташкилотлари олдида турган масалаларни тўғри ҳал

қилиш учун уларнинг раҳбарлари ва бошқа ходимларига мансабдор шахс функциялари юклатилган. Бундан шундай хулоса қилиши мумкинки, жамоат ташкилотлари тизимида бошқарувнинг махсус аппарати юритилади, уни шартли равишда жамоат бошқаруви, деб аташа бўлади.

Шундай қилиб, жамият манфаатлари, фуқаролар манфаатлари давлат ва жамоат бошқарувининг тўғри фаолият тизими билан белгиланади. Бу ижтимоий муносабатлар вазифаларининг ҳамда функцияларининг умумийлиги уларни биргаликдаги жиноий ҳуқуқий ҳимоя объекти, деб ҳисоблашга асос бўла олади.

Шунинг билан бирга жамоат бошқарув тизимига хусусий корхоналар, оилавий ишлаб чиқариш ташкилотлари, диний ташкилотлар, хусусий тижорат ташкилотлари кирмаслиги керак. Бундай ташкилотлар давлат ёки жамоат механизмини ташкил эта олмайди. Бундай ташкилотлар раҳбарларининг ҳаракатларининг жавобгарлик масалаларини мансабдорлик жиноятлари тизимидан чиқарилиши лозим.

Мансаб сохтакорлиги жиноятининг объекти бошқарув тартибига қарши бошқа жиноятлар объектдан анчагина кенг, у бошқарув соҳаси чегараланиши билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар доирасидан кенгроқ ижтимоий муносабатларни назарда тутлади. Мансабдорлик жиноятларида бошқарув билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар бу жиноятлар махсус объектининг фақат таркибий қисми, давлат аппаратининг нормал фаолиятининг қисми сифатидагина ўрин олади.

Мансаб сохтакорлиги жиноятининг махсус объектининг қисқача таҳлили, қуйидагича хулоса қилиш имкониятини яратади. Жумладан, давлат ёки жамоат бошқаруви негизда намоен бўлувчи давлат тизимининг тўғри фаолияти, замон талабларига жавоб бера оладиган жараён асосида вужудга келадиган муносабатлар мажмуидир. Давлат интизомига, давлат ва ҳукумат қарорларининг сўзсиз бажарилишига, ижтимоий қонунчиликка қатъий риоя қилиш ва фуқароларнинг қонун билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қатъий риоя қилиш тўғри фаолият бўлиб ҳисобланади[11].

Мансаб сохтакорлиги жиноятининг махсус объектни асосан жиноий ишлар таҳлили хулосаларига кўра ёритамиз. Бу масалани хал этиш учун махсус сўровномага жиддий зарар етказилган ижтимоий муносабатлар турлари (давлат ёки жамоат аппаратининг соҳаси)ни номланиши киритилган эди.

Жиноят ҳуқуқи адабиётларида мансаб сохтакорлиги жиноятининг махсус ва бевосита объектларининг ўзаро фарқини аниқлаш борасида турли хил ёндашувлар қилинган. Айрим муаллифлар бу объектлар асосан бир-бирига тўғри келади, деб ҳисоблайдилар. Бошқалари эса мансабдорлик жиноятларида бевосита объект ҳақида фикр юритса бўлади, деб ҳисоблайдилар. Бундай фикрни кескин танқид қилиб М.Д.Лысов масалага бундай ёндашиш назарий жиҳатдан эса, жиноятларни квалификация қилишда энгиб бўлмас қийинчиликлар вужудга келтиради, дейди. Шу ўринда фикримизга кўра, танқид қилинаётган фикр бевосита объекти билан жиноий оқибатнинг бирлигини келтириб чиқаради, натижада жиноятнинг объекти мустақил аҳамиятини йўқотади.

Аксарият муаллифлар махсус объект билан бевосита объектни фарқлайдилар. Шунга қарамай улар ўртасида ҳам бир хил фикр мавжуд эмас. Б.С.Никифоров мансабдорлик жиноятларининг бевосита объекти деганда "давлат аппарати тўғри фаолиятининг аниқ шароитлари", -дейди. Б.С.Утевский эса халқ хўжалигининг турли хил тармоқлари ва бошқаруви, -дейди. М.Д.Лысов мансабдорлик

жиноятининг вазифалари белгилари ва бевосита объектига асосланиш бошқарувнинг айрим функцияларига асосланади, дейди.

Хулоса қиладиган бўлсак, талқин қилинган фикрлар натижасида, уларнинг барчаси мансабдорлик жиноятининг бевосита объектини аниқлаш эмас, балки аниқ жиний ҳаракатларнинг бевосита объектларини аниқлашга киришиб кетган деган хулосага асос бўлади. Бу ўринда бевосита объект тушунчаси мазмунан етказилган зарар тушунчаси билан алмаштирилади. Бундан ташқари, бевосита объектнинг бундай таърифланиши айрим мансабдорлик жиноятлари турларининг моҳиятига тўғри келмайди. Жиноятнинг махсус объекти жиноятларнинг бир турдаги бевосита объектлар группасини бирлаштиради. Жиноят таркибининг бевосита объекти-бу шу жиноятлар тўғридан тўғри ва бевосита тажовуз қилинадиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Бевосита объект жиноятнинг махсус объектини аниқлаштиради. Юқорида баён қилинганлардан хулоса қилиб, мансаб сохтакорлиги жиноятининг объекти давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг нормал фаолият юритиш бўлиб ҳисобланади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари олий қадрият. Т.14. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006. - 280 б. (Karimov I.A. Humanity, human rights and freedoms are the highest values. T.14. - Tashkent: Uzbekistan, 2006. - 280 p.)

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар Стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, - 2017., - 6-сон, 70-модда (The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On the Strategy for the Further Development of the Republic of Uzbekistan" dated 7th of January, 2017, № UP-4947. Collection of the legislation of the Republic of Uzbekistan - 2017, - 6, Art. 70)

3. Ахраров Б.Дж. Бошқарув тартибига қарши мансабдорлик жиноятлари учун жавобгарлик муаммолари: Юрид. фан. докт. ... дисс. автореф. - Тошкент: ТДЮИ, 2008. - 8-9-бетлар. (Akhrarov B.J. Responsibility for administrative offenses against managerial procedures: doctor of Law... diss. avtoref - Tashkent: TSIL, 2008. - Pages 8-9)

4. Мирзиёев Ш.М. "Тартиб-интизом ва масъулиятни кучайтириш, жиноятчиликнинг олдини олиш муҳитини мустаҳкамлаш - ҳуқуқбузарлик профилактикаси самарадорлигининг асосий омилidir". 15.11.2017 йилда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасида белгиланган вазифалар ижроси, бу борада мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишидан. (Mirziyoev Sh.M. "Strengthening discipline and accountability, strengthening the prevention of crime is a key factor in the effectiveness of offenses." On 15.11.2017, a video conference was held on the issues of prevention of crime and the fight against crime, about the problems and their solutions)

5. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексига шарҳлар. Махсус қисм. - Т., Илм зйё-2006. - Б.490. (Rustambayev M.X. Comments on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. Special section. - T., Ilm Ziyoy-2006. - B.490)

6. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. I том. Махсус қисм. Жиноят тўғрисида таълимот: Дарслик. - Тошкент: ИЛМ ЗИҲО, 2011. - Б. 139. (Rustambayev M.H. Course of Criminal Law of Republic of Uzbekistan. Vol I Special section. Crime Tips: Textbook. - Tashkent: ILM ZIYO, 2011. - B. 139)

7. Ахраров Б.Д., Зуфаров Р.А. Ҳокимият ёки хизмат мансабини суистеъмол қилиш жинояти ва оқибати. //Ўзбекистон Республикасида қонунларни ривожлантириш масалалари ва уларнинг жиноятчиликка қарши курашда тадбиқ этилиши, туламида. - Т., "Адолат" 1993. 31-41 бетлар. (Akhrarov B.J, Zufarov R.A. Criminal proceedings and abuse of authority or office. // Development of legislation in the Republic of Uzbekistan and their implementation in the fight against crime. - T., "Justice"-1993.pp. 31-41)

8. Миренский Б.А. Вопросы квалификации преступлений органами внутренних дел. - Т., ТВШ. 1980. 52-53 бетлар. (Mirensky B.A. Questions qualification of crimes by the internal affairs bodies. - T., TVSh. 1980. 52-53 betlar)

9. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм: Дарслик/Р.Қабулов, А.Отажонов ва бошқ. Маъсул муҳаррир Ш.Т.Икромов,- Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. - 2016. 786 бет. 625-бет. (Criminal law. Special section: Textbook / R.Qabulov, A.Otajonov et al. Authorized editor Sh.T.Ikromov, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan. - 2016. 786 pages. Page 625)

10. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. (Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашр.) Умумий қисм / Тошкент.: Адолат, -2016. - Б.134. (Rustamboev M.X. Commentary on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. (Revised and reposted second edition.) General section / Tashkent: Adolat, -2016. - B.134)

11. Блиндер Б.А., Закутский С.Т. Уголовное право Узб, - Ташкент "Ўқитувчи". 1985. - Б.139. (Blinder B.A., Zakutsky S.T. Criminal law Uzб, - Tashkent "Kituvchi". 1985. - B. 139)